

13.7.2023

Dnro Tukes 6230/00.04.01/2023

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
oikeusasiamies@eduskunta.fi

Selvityspyyntö 31.5.2023, Dnro EOAK/2946/2023

Turvallisuus- ja kemikaaliviraston (Tukes) selvitys

1 Selvityspyyntö

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia on pyytänyt Turvallisuus- ja kemikaalivirastoa (Tukes) toimittamaan apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinille kantelun tutkimiseksi tarvittavan selvityksen. Asiassa on kyse uskomushoitotermin käyttämisestä Tukesin viestinnässä.

Vaihtoehto- ja uskomushoidot -käsitepari esiintyy Tukesin verkkosivuilla Hyvinvointipalvelut-alasivun usein kysytyjen kysymysten osiossa ("Miten Tukes valvoo vaihtoehto- ja uskomushoitoja?").

2 Tukesin selvitys

2.1 Tukesin toimivalta

Kuluttajaturvallisuuslaissa (920/2011) säädetään muun ohella kuluttajapalvelujen turvallisuudesta. Lain 4 §:n nojalla lakia sovelletaan kuluttajapalveluihin siltä osin kuin niiden aiheuttamien terveys- ja omaisuusvaarojen ehkäisemisestä ei muualla laissa ole säännöksiä, joissa edellytetään vähintään samaa turvallisuustasoa kuin kuluttajaturvallisuuslaissa ottaen huomioon kaikki kysymyksessä olevien kuluttajapalvelujen turvallisuuteen liittyvät seikat.

Kuluttajaturvallisuuslain 13 §:n 1 momentin nojalla Tukes valvoo kuluttajaturvallisuuslain ja sen nojalla annettujen säännösten ja päätösten noudattamista sekä suunnittelee, ohjaa ja kehittää valvontaa. Jos kuluttajapalvelu on kuluttajaturvallisuuslain 10 §:ssä tarkoitettu tavoin

vaarallinen eikä vaaraa voida muilla tavoin poistaa, Tukes voi käyttää lain 6 luvun mukaisia valvontakeinoja.

Kuluttajaturvallisuuslaissa on säädetty useista palveluntarjoajan velvollisuuksista, joiden tarkoituksena on varmistaa asiakkaan turvallisuus palveluissa. Tukes valvoo, että palveluntarjoajat noudattavat kuluttajaturvallisuuslakia. Kuluttajaturvallisuuslaki on väistynyt ja täydentävä yleislaki. Tukes valvoo kuluttajaturvallisuuslain perusteella sellaisia kuluttajille suunnattuja palveluja, joille ei ole olemassa erityislainsäädäntöä. Tällaisia ovat monet vapaa-ajan liikunta- ja elämyspalvelut sekä esimerkiksi kauneudenhoitopalvelut. Terveystieteiden ulkopuoliset hoidot eli muun muassa niin sanotut vaihtoehto- ja uskomushoidot ovat palveluja, joille ei ole tällä hetkellä olemassa omaa erityislainsäädäntöä, vaan niiden valvonta jakautuu useamman yleislain piiriin.

Tukesin rooli terveydenhuollon ulkopuolisten hyvinvointipalvelujen valvonnassa rajautuu palvelujen kuluttajaturvallisuuteen. Tukesin tehtävänä on siis valvoa, että kuluttajapalvelut ovat asiakkaalle turvallisia eivätkä aiheuta vaaraa terveydelle esimerkiksi puutteellisten ohjeiden vuoksi. Tukes ei voi ottaa kantaa esimerkiksi seuraaviin palveluihin koskeviin kysymyksiin:

- Ovatko palveluista esitetyt väitteet tieteellisesti todistettuja tai oikeita.
- Ovatko palvelut tehokkaita.
- Saako asiakas palvelusta rahoilleen vastinetta.
- Kenelle palvelua saa markkinoida.

2.2 Perustelut vaihtoehto- ja uskomushoidot -käsiteparin käyttämiselle

Sopivasta termistöstä on käyty varsin värikkästä keskustelua pitkään – jopa kymmenien vuosien ajan. Kaikkiin vakiintuneisiin, käytössä oleviin termeihin liittyy jonkun tahon näkökulmasta ristiriitaisuutta. Kantelussa on esitelty uskomushoito-sanana käyttöön liittyvää kritiikkiä. Vaihtoehto- ja uskomushoito-sanana puolestaan on esimerkiksi lääkäreiden ja lääketieteen ammattilaisten edunvalvontajärjestön toimesta kritisoitu, koska sen katsotaan viestivän, että hoitoa voi käyttää lääketieteellisen hoidon sijaan.

Tukes on asiaa selvittääkseen tiedustellut Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) virkakielineuvonnasta näkemystä uskomushoito-termin käytöstä. Kotuksessa

laaditusta Kielitoimiston sanakirjasta löytyvät termit ”uskomushoito”¹ ja ”uskomuslääkintä”². Tukes on pyytänyt Kotukselta näkemystä siitä, onko näiden termien käyttö hyvää ja asiallista virkakieltä, ja kysynyt lisäksi, onko Kotuksen tiedossa, että aiheeseen liittyvästä termistöstä olisi käyty hiljattain keskustelua hyvän virkakielen näkökulmasta.

Kotus on 22.12.2022 vastauksessaan Tukesille todennut, että sanoja *uskomushoito* ja *uskomuslääkintä* voi käyttää asiatekstissä. Olemassa on myös toisia ilmauksia samoille asioille (esim. *vaihtoehtolääkintä*). Kotus on vastauksessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että sanojen käytössä on kuitenkin aina syytä varmistua siitä, etteivät tieteelliseen tutkimukseen perustuvat hoitomenetelmät ja lääkimuodot sekoitu muihin eikä epätieteellisen ja tieteellisen eroa hämärretä tarkoituksellisesti. Kotuksen vastaus Tukesin tiedusteluun on tämän selvityksen liitteenä.

Hyvään virkakieleen kuuluu selkeä ja ymmärrettävä sanojen käyttö. Esimerkiksi kantelijatahojen toimesta on ehdotettu käytettäväksi muun muassa *CAM*-termiä. Tukes katsoo, ettei englanninkielinen *CAM (complementary and alternative medicine)* täytä hyvän virkakielen ehtoja tai ole tarpeeksi vakiintunut termi suomen kielessä, jotta sen käyttäminen olisi perusteltua. Sekakieliselle ilmaisulle ”*CAM-hoidot*” on olemassa suora suomenkielinen vastine ”täydentävät ja vaihtoehtoiset hoidot”. Tukesin näkökulmasta ”*CAM-hoidot*” tai ”vaihtoehtoiset ja täydentävät hoidot” eivät tarkoita samaa asiaa kuin vaihtoehto- ja uskomushoidot, vaan ovat jälkimmäistä suppeampi joukko palveluja.

Tukes katsoo, että kuluttajaturvallisuuslain valvontaviranomaisena se ei ole oikea taho rajoittamaan tai karsimaan alan termistöä tilanteessa, jossa Kotus on jo määritellyt asiallisen virkakielen ja termikeskustelun ristiriitaisuus on kaikkien osapuolten tiedossa. Tukes katsoo, että mahdollisen kyseessä olevaa alaa koskevan lainsäädännön laatimiseen asti termistöä ei ole näillä perusteilla syytä lähteä tarkoituksellisesti rajoittamaan Tukesin toimesta.

On huomattava, että kantelun allekirjoittaneet tahot edustavat vain osaa terveydenhuollon ulkopuolisista hyvinvointipalveluista. Tukesin kuluttajaturvallisuusvalvontaan kuuluu alati muuttuva ja uudistuva kenttä

¹ <https://www.kielitoimistonanakirja.fi/uskomushoito> (luettu 21.6.2023)

² <https://www.kielitoimistonanakirja.fi/uskomuslääkintä> (luettu 21.6.2023)

keskenään varsin erilaisia palveluja. Erityisesti hyvinvointipalvelujen sektorilla uudenlaisia palveluja tulee tarjolle jatkuvasti. Kantelussa esitetty luokittelu ei ole tästä syystä järkevää tai mahdollista, eikä se ole valvontaviranomaisen tehtävä. Tukesille on sinällään toissijaista, millaista termistöä erilaisista palveluista käytetään – Tukesin näkökulma on kuluttajille tarjottujen palvelujen osalta aina turvallisuudessa.

Tukes katsoo tarpeelliseksi käyttää nyt kyseessä olevassa yhteydessä vaihtoehtoja uskomushoidot -termiä kaksiosaisena, jotta se kattaa alan kokonaisuudessaan. Tukes katsoo, että termin käytöstä luopuminen voi hämärtää tieteellisen ja tieteeseen perustumattoman hoidon rajaa. Pahimmillaan tämä johtaa tilanteeseen, jossa väärä kuva hoidon vaikuttavuudesta aiheuttaa terveysvaaraa kuluttajalle.

Kuluttajaturvallisuuslain tarkoituksena on muun ohella lain 1 §:n 2 kohdan mukaan ennaltaehkäistä kulutustavaroista ja kuluttajapalveluista aiheutuvia terveys- ja omaisuusvaaroja. Kuluttajaturvallisuuslain 10 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan terveydelle vaarallisena pidetään kuluttajapalvelua, joka suorittamistaansa liittyvän vian tai puutteellisuuden tai palvelussa käytettävän tavaran rakenteessa tai koostumuksessa olevan vian tai puutteellisuuden taikka palvelusta annettujen totuudenvastaisten, harhaanjohtavien tai puutteellisten tietojen vuoksi voi aiheuttaa vamman, myrkytyksen, sairauden tai muun vaaran terveydelle.

Palvelun aiheuttamaa terveysvaaraa arvioidaan lääketieteellisin perustein, minkä vuoksi on perusteltua käyttää lääketieteessä määriteltyjä termejä ja sanastoa.

Kuten Kotuskin vastauksessaan viittaa, uskomushoito-termin taustalla on Lääketieteen sanastolautakunnan suositus. Lääketieteen sanastolautakunta on toiminut joulukuusta 1983 lähtien ja siihen ovat alusta asti kuuluneet kutsutut edustajat Duodecim-seurasta, Suomen Lääkärilehdestä, Kotimaisten kielten keskukselta ja lääkintäalan virastoista.³ Sen toiminnan tavoitteena on kehittää lääketieteen suomenkielisiä sanavaroja.⁴

³ <https://www.kielikello.fi/-/laaketieteen-sanastolautakunta-umpikalevalaista-pakkosuomea-vai-laakarilatinasta-kaikille-ymmarrettavaa-> (luettu 22.6.2023)

⁴ <https://www.duodecim.fi/duodecim/sanastolautakunta/> (luettu 22.6.2023)

Tukes on Lääketieteen sanastolautakunnan ja Kotuksen kanssa samaa mieltä siitä, että uskomushoito-termi on asianmukainen ja kuvaa sellaisia palveluja, joiden teho ei perustu tieteellisesti osoitettuun näyttöön vaan uskoon tai uskomukseen niiden toiminnasta.

Sanat ”uskomushoito” ja ”uskomus” on määritelty Kielitoimiston sanakirjassa seuraavasti:

uskomushoito (vrt. uskomuslääkintä)

tieteelliseen tutkimukseen perustuvan lääkinnän ulkopuolelle jäävät hoitomenetelmät, vaihtoehtolääkintä.⁵

uskomus

*1. perinnäinen uskoon perustuva käsitys jstak (yliluonnollisesta).
2. käsitys.⁶*

Kotuksen mukaan ”sanakirja pyrkii kuvaamaan sitä, mikä on kielessä yleistä, vakiintunutta ja tyypillistä”. Edelleen sanakirjan kuvauksessa Kotus toteaa, että ”tyylisävyltään neutraalista yleiskielestä poikkeaviin sanoihin on merkitty käyttöalalyhene”.⁷ Kielitoimiston sanakirjan merkinnöissä näiden edellä mainittujen sanojen historiaan tai käyttöön ei ole liitetty kantelussa kuvattua halventavuutta, loukkaavuutta tai epäasiallisuutta, toisin kuin kantelussa viitattuun ”puoskari”-sanaan⁸. Vaihtoehtohoito (pl. vaihtoehtolääkintä), CAM-hoito tai täydentävä hoito eivät tällä hetkellä esiinny Kielitoimiston sanakirjassa lainkaan.

Edellä esitetyn perusteella Tukes katsoo, että verkkosivuilla käytetty vaihtoehtoja uskomushoidot -sanapari huomioi nykytilanteen kokonaisuutena mahdollisimman selkeästi, neutraalisti ja puolueettomasti.

2.3 Yhteenveto

Yhteenvetona Tukes toteaa seuraavan.

Viranomaisen tulee pitäytyä kaikissa tilanteissa asiallisessa, selkeässä ja ymmärrettävässä kielenkäytössä. Tukes käyttää viestinnässään sanastoa, joka on kansalaisille selkeä ja ymmärrettävä. Tukes katsoo, että käsiteparina vaihtoehto-

⁵ <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/uskomuslääkintä> (luettu 3.7.2023)

⁶ <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/uskomus> (luettu 3.7.2023)

⁷ https://www.kotus.fi/sanakirjat/kielitoimiston_sanakirja (luettu 3.7.2023)

⁸ <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/puoskari> (luettu 3.7.2023)

ja uskomushoidot on neutraali sanapari kuvaamaan kokonaisuutta, jota sillä tarkoitetaan ja se havainnollistaa asianmukaisesti kentän laajuutta.

Tukes on tietoinen erimielisyyksistä liittyen alan palveluista käytettyyn käsitteistöön. Tukes on tämän johdosta selvittänyt Kotukselta, onko uskomushoito-termin käyttö hyvää ja asiallista virkakieltä, ja arvioinut sanan käyttöä edellä kuvatuin tavoin Kotukselta saadun vastauksen lisäksi. Tukes katsoo, että termiä voidaan Kotuksen vastauksen mukaisesti käyttää asiatekstissä, ja on tästä sekä muista edellä kuvatuista syistä katsonut, että nyt kyseessä olevassa yhteydessä voidaan nykytilanteessa käyttää käsitteparia ”vaihtoehto- ja uskomushoidot”. Tukes seuraa tässä kyseessä olevassa teemassa ja myös yleisesti aktiivisesti esimerkiksi lainsäätäjän tekemiä muutoksia sekä kannanottoja, joissa käsitellään viranomaisen viestinnässä ja muussa toiminnassa käytettävää kieltä.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti. Allekirjoittajan henkilöllisyyden ja allekirjoituksen ajankohdan voi varmistaa allekirjoitusta klikkaamalla ja asiakirjan aitous voidaan todentaa sähköisesti. Jos asiakirjaa muutetaan jälkikäteen, allekirjoitus ei ole enää kelvollinen. Sähköinen asiakirja on alkuperäiskappale, eikä allekirjoituksen oikeellisuutta voi varmistaa paperitulosteesta. Alkuperäisen sähköisen asiakirjan voi tarvittaessa pyytää Tukesin kirjaamosta.

Liite

Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) vastaus virkakielineuvontaan lähetettyyn tiedusteluun 22.12.2022

